

Modeliranje inkarnata, (foto: arhiv UL ALUO)

Slika Mojstra iz Spiša *Sveto sorodstvo* iz zbirke Narodnega muzeja je nastala na Slovaškem v 16. stoletju pod vplivom italijanskih in tudi nemških in nizozemskih mojstrov.

V času gotike in renesanse so se slikarji tabelnih slik zavedali pomena pravilne priprave nosilca, zato so to izvajali cehovski mojstri, ki so poznali vse tehnološke skrivnosti in so s svojim delom zagotavljali obstoj umetnine. Ključnega pomena je bila pravilna obdelava lesa – od počasnega, večletnega sušenja do premišljenega sestavljanja posameznih delov ter priprave primerne površine za nanos lepil in podloge. Tudi za nanašanje podloge so veljala stroga pravila, ki so preprečevala napake, kot so zračni mehurčki, pokanje in luščenje že v času nastajanja. Ena od ključnih zahtev za obstoj poslikav na nosilcu je bila izbira primerne lesa in zagotavljanje ustrezne mikroklimе. Mi smo naše študije izvedli na vezanih ploščah, ki so lažje dostopne in obstaja manjša nevarnost, da bi se ukrivile.

Gradnjo slike na lesu smo začeli s premazom vezane plošče s klejem in nato s klejno-krednim premazom v številnih plasteh, saj smo vedeli, da bo sledilo globoko graviranje bogato okrašenega vzorca vinske trte. Risba (1) pred graviranjem je bila namenjena določanju položaja predvidenih oblik ter za zamejitev prostora, dodeljenega poslikavi ali zlatenju. Po premazu z bolusom in po zlatenju ozadja ali svetniških sijev je sledila podslikava z zemeljskimi pigmenti v jajčnem vezivu (2). Za podslikavo je bila v času gotike na območju inkarnata značilna uporaba zelene zemlje, na predelu draperij pa oker in rjavkasti toni. Modelacija obrazov ali rok je bila izvedena sprva le s štirimi pigmenti, cinkovo belo, črno, okrom in rdečo zemljo ali cinobrom v najrazličnejših razmerjih v jajčnem vezivu, kar so v Italiji poimenovali *verdaccio* (3). Sledilo je slikanje končnih lazur sprva prav tako v jajčnem vezivu (4) in nazadnje včasih tudi v olju.

Pri vseh postopkih smo poskušali upoštevati pravila enega temeljnih virov za študij slikarske tehnologije italijanskih mojstrov gotike, knjigo Cennina d'Andree Ceninnija *Il libro dell' Arte*.

Tamara Trček Pečak,
Oddelek za restavratorstvo, Konserviranje in restavriranje likovnih del, vodja projekta *Kopistika*, UL ALUO

Monika Zobec, detajl študije slike *Sveto sorodstvo*

Zgradba slike na lesu:

1 risba, 2 podslikava, 3 modelacija, *verdaccio*, 4 končna poslikava, lazure

To vitrino meseca smo pripravili ob razstavi "V dobrih rokah. 60 let oddelka za konserviranje in restavriranje Narodnega muzeja Slovenije" in je uvod v letošnjo 12. Konservatorsko-restavratorsko transverzalo. Prisrčno vabljeni tudi k ogledu ostalih dogodkov na K-R Transverzali!

Avtorici vitrine: Tamara Trček Pečak, Irma Langus Hribar

Strokovni sodelavci: Mateja Kos, Gregor Kokalj, Miladi Makuc Semion

Vodja projekta *Kopistika*: Tamara Trček Pečak

Avtorice kopij: Katarina Bartolj, Katarina Jazbinšek, Urška Lončar, Nika

Maltar, Danaja Padovac, Erica Sartori, Lara Skukan, Ana Starman, Ana

Sterle, Ana Strašek, Roza Šantej, Katja Tomšič, Monika Zobec

Tehnična podpora: Hamid Koso

Tisk: UL ALUO

Oblikovanje zloženke: Petra Benedik

Oblikovanje razstave: Polonca Strman

Slika *Sveto sorodstvo* po plasteh Tehnološke študije gotske slike

Razstava del študentk 3. letnika
Oddelka za restavratorstvo UL ALUO
Predmet *Kopistika I* v letih 2014 – 2018

26. marec – 26. maj 2019
Narodni muzej Slovenije – Metelkova
Maistrova ulica 1, Ljubljana

Neznani mojster iz Spiša, *Sveto sorodstvo*, po 1510,
tempera na lesu, 130 x 121 cm, inv. št. N 1528,
Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Študentke slikajo v NMS, (foto: arhiv UL ALUO)

Neznani mojster iz Spiša, *Sveto sorodstvo*, po 1510, tempera na lesu, 130 x 121 cm, Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 1528. Provenienca: Szaparyjev grad, Murska Sobota. V muzejski zbirki je predmet od leta 1930.

Do leta 2017 je bila slika pripisana Mojstru iz Okolična, poimenovanem po istoimenskem kraju, ki je danes na Slovaškem. Po raziskavah, ki so jih izvedli v slovaški Narodni galeriji v Bratislavi, je danes pripisana Mojstru iz Zipsa (Spiša), sodobniku Mojstra iz Okolična.

Slikar je za najverjetneje osrednjo tablo krilnega oltarja izbral zanimivo temo, naslikal je namreč Jezusove prednike po materini strani. Upodobil je legendo iz življenja sv. Ane. Gre za upodobitev legende o treh Aninih porokah z Joahimom, Kleofom in Salomom in njihovih potomcih. Z vsakim od mož je imela hčerko z imenom Marija (Marija, Jezusova mati, Marija Kleofas, Marija Saloma). Potomci vseh treh hčera prav tako sestavljajo upodobitev Jezusovega sorodstva. Med njimi je tudi pet apostolov: Janez Evangelist, Jakob starejši, Jakob mlajši, Simon in Juda. V sprednjem planu ob glavni figuralni kompoziciji (Ani z Marijo in Jezuškom) sta še dve ženski članici Jezusove družine (Marijini sestre) s svojimi potomci. Vse osebe na sliki so označene z imeni. Ta so napisana v svitkih nad posameznimi figurami. Zlato ozadje še dodatno kaže, da gre za sveti prizor.

Legenda, ki jo je slikar upodobil, je bila v 16. stoletju zelo priljubljena, tridentinski koncil (potekal je med letoma 1545 – 1563 v Trentu v severni Italiji) pa jo je prepovedal.

Upodobitev je še posebej zanimiva zaradi sodobnih oblačil, v kateri so oblečeni protagonisti. Slika je tudi zelo razgibana, zdi se, kot da se upodobelenci premikajo, med sabo pogovarjajo, otroci pa tudi igrajo. Zanimive podrobnosti iz življenja v 16. stoletju so naslikane otroške igrače: hojica, palica, ki nadomešča (lesenega) konjička in ropotuljica.

Mateja Kos,
kustosinja za slike, skulpture, keramiko, porcelan in steklo, NMS

Priprava lesenih nosilcev, (foto: arhiv UL ALUO)

Študentje Oddelka za restavratorstvo UL ALUO pri predmetu *Kopistika I* spoznavajo metodologijo izdelovanja kopije likovnega dela. S kopijo lahko v konservatorstvu-restavratorstvu nadomestimo izvirnik, ki se nahaja v onesnaženem okolju z neprimerno mikroklimo, izvirnik pa shranimo primernejših pogojih. V letih 2014 - 2018 smo za študij izbrali slike na lesu iz obdobja gotike. To obdobje je še posebej primerno za študij slikarske tehnologije zaradi strogih tehnoloških pravil in obvladljivih virov, ki ta opravila opisujejo.

Slika Mojstra iz Spiša, *Sveto sorodstvo* iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije, je za kopiranje primerna zaradi dostopnosti in raznolikosti uporabljenih tehnoloških rešitev tako pri izdelavi bogatega zlatega ozadja, kot pri načinu slikanja. Slika je nastala na Slovaškem, v 16. stoletju, v času, ko se je v italijanskih deželah gotika že umaknila renesansi, v severnih deželah pa ponekod še vedno ostajajo zlata ozadja. Mojster iz Spiša se je zgledoval po italijanskih, nemških in nizozemskih mojstrih.

Gradnja slike se začne s pripravo nosilca s klejno-krednim premazom v številnih plasteh. Globoko graviran, bogat vzorec vinske trte namreč zahteva debelejšo plast podloge. Sledi podrisba, ki loči območja ozadja s pozlato od predelov, ki bodo poslikani in izrisuje meje ornamentalnih in figuralnih oblik. Premaz z bolusom omogoča nanašanje zlatih lističev na ozadje ali zlatenje svetniških sijev. Za podslikavo je na območju inkarnata značilna uporaba zelene zemlje, na predelu draperij pa so v rabi oker in rjavkasti toni. Modelacija obrazov ali rok je izvedena sprva le s štirimi pigmenti, cinkovo belo, črno, okrom in rdečo zemljo ali cinobrom v najrazličnejših razmerjih v jajčnem vezivu, kar so v Italiji poimenovali *verdaccio*. Sledi slikanje končnih lazur, sprva v jajčnem vezivu in nazadnje ponekod tudi v olju.

Tamara Trčec Pečak,
Oddelek za restavratorstvo, Konserviranje in restavriranje likovnih del, vodja projekta *Kopistika*.

Slika *Sveto sorodstvo* v UV delu svetlobnega spektra, vidne dopolnitve in retuše

Slika »Sveto sorodstvo« je vrhunsko umetniško in obrtniško delo. Brez večjih sprememb obstaja že pol tisočletja.

Na sliki je bilo opravljenih več posegov. V enem je bila opremljena s parketažo, letvenim sistemom, ki naj bi zmanjšal krivljenje lesenih panelov. Leta 2007 so jo s prof. Ivanom Bogovčičem v ZVKDS RC konservirali in restavrirali absolventi ALUO Restavratorstva. Ob tej priložnosti so bili odvzeti vzorci za naravoslovne preiskave. Kasneje je bila umetnina deležna še popravkov v NMS.

Predmete v muzeju ohranjamo v dobrem stanju z vzdrževanjem stabilnega, čistega in varnega okolja. Tehnična služba NMS skrbi, da je slika v okolju s primerno relativno vlago in temperaturo, da je zadovoljivo osvetljena in da v njenem okolju ni škodljivih snovi in organizmov. Ciljna relativna vlaga je med 45% in 55% rH, temperatura med 18 in 22 °C.

Takšne pogoje zagotovimo tudi v prostoru, v katerega prenesemo sliko, da študentje restavratorstva ob originalu zaključujejo slikanje svojih kopij. V zimskem času, ko poteka program Kopistika I, potrebujemo dva dni vlaženja, da se materiali v prostoru zasitijo z vlago. Prenizka vlaga v prostoru bi namreč povzročila krčenje in zvijanje lesa, slikovna plast pa bi lahko razpokala in se luščila.

Sliki pa bi radi zagotovili še stabilnejše okolje. S kustosinjo dr. Matejo Kos ter Laboratorijsko tehniko Kambič načrtujemo razstavno vitrino, ki bo omogočila preučevanje slike od blizu in hkrati varovala sliko pred okoljskimi spremembami.

Irma Langus Hribar,
konservatorska – restavratorska svetovalka za slike in polihromirano plastiko, NMS